

**МИСТЕЦТВО СЛОВА В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ**

У статті акцентується увага на мистецтві слова в навчально-виховному процесі як засобі щодо формування естетичної культури та загальнолюдських цінностей студентської молоді.

Здійснено аналіз системного підходу до мовленнєвого розвитку студентів, що передбачає проведення комплексної роботи над словом.

Актуалізовано необхідність здійснення розвитку емоційно-чуттєвої сфери, виховання духовної культури, високих моральних якостей студентства як культурного потенціалу країни.

Ключові слова: слово, мова, естетична культура, цінності.

In this article a great attention is paid on the art of the word in the educational process, as the way to form esthetic culture of the students.

The analysis of system approach to the student's verbal development was investigated to make a complex work with the means of word.

The article reveals the need for the development of students' emotional and sensual spheres, spiritual culture education, alongside with high moral qualities of as a cultural potential of the country.

Key words: word, language, esthetic, culture, values.

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!.. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди!..

Так геній людства, наш пророк Т. Г. Шевченко висловився про силу слова, про рідну мову.

Або ж нині у час оновлення й очищення наших душ серед розгублених або вкрадених духовних цінностей одне з найчільніших місць займає спадщина Берегині роду нашого – Лесі Українки, яка своїм промовистим іменем і словом, доглибинно осмисленим, дала нове життя українцям як народові в останні роки минулого століття історії людства.

Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так гостро іскриться?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що здима вражі голови з плеч?
Ти, моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з піхви готова,
Тільки ж ти кров з мого серця проллєш,
Вражого ж серця клинком не проб'єш...
Слово, моя ти єдина зброя,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може, в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.

І саме сьогодні хвиля суспільного оновлення пробуджує наш народ, видозмінює, збагачує його духовність. Далеко не просто опановуються нові форми життя в політиці, економіці, зокрема, культурі. Триває процес становлення незалежної України, консолідації української нації, збагачення її культури, мови, відновлюються і дедалі яскравіше відтворюються українські народні звичаї, традиції обряди.

Нині ми глибинніше осмислюємо, емоційніше сприймаємо Шевченкові слова, поетів відчай: «Ох, не однаково мені!» Нам зовсім не байдуже, чи буде наша земля вкрита золотом пшениці, чи лунатиме по ній срібний передзвін рідного слова, солов'їна пісня, а чи буде вона присипана снігами байдужості, національного нігілізму.

Український народ, українська душа, українська мова! Саме мові притаманні неповторна самотність, музичність. Незбагненна душа нашої мови, як золотоносна ріка, виблискує на хвилях народної пісні, переливається в душу нації, творить почуттєву нерозривність українського серця з українською землею.

Таким чином у процесі формування світогляду у молодого покоління особливе місце посідає мистецтво літератури та мистецтво живого слова. Маючи в арсеналі виховних засобів художню літературу, живе слово і володіючи методами виховання, вчитель може успішно вирішувати виховні й освітні завдання, які потребують поглибленого аналізу таких питань як: специфіка мистецтва художнього слова, як своєрідна форма вираження дійсності; пізнання закономірностей його розвитку; зміст творчої і навчальної діяльності учнів та студентів у процесі оволодіння мистецтвом живого слова.

Мова займає провідне місце в естетичному вихованні студентської молоді. Засвоюючи рідну мову, вони переконуються в багатстві і красі її виражальних засобів, вчать думати й висловлюватися не тільки правильно, але й красиво, влучно.

Естетично на нас впливає ритмомелодика рідної мови, її синтаксична організованість, логічне акцентування, емоційно-експресивне забарвлення висловлювань.

Одне з найважливіших завдань початкового курсу засвоєння української мови – виховання любові до неї, бажання вивчати її, адже успіхи в оволодінні мовними знаннями і вміннями, мовленнєвий розвиток студентської молоді безпосередньо залежить від того, наскільки в них сформований інтерес до рідного слова, як часто на заняттях вони відкривають для себе таємниці мовних глибин.

Системний підхід до мовленнєвого розвитку студентів передбачає проведення комплексної роботи над словом, яке є найменшою цілісною одиницею мови, що функціонує в процесі мовлення.

Складовою активного словника студента слово стає тільки у тому випадку, якщо він розуміє його значення, знає граматичні властивості, вміє правильно вимовляти, грамотно писати та свідомо й уміло вживати в своєму мовленні. Перевага тих чи інших аспектів роботи над словом на занятті залежить від навчального матеріалу.

Таким чином, виховання й освіта в системі вищих навчальних закладів передбачають цілеспрямоване залучення студентської молоді до цінностей культури, освоєння ними форм і методів спілкування з культурною спадщиною, формування навичок творчої діяльності й усвідомлення загальнолюдських цінностей.

У змісті навчання та освіти відображені досягнення культури народу. Завдання освіти – сформувати особистість шляхом передачі накопиченої культури. Вся культура може бути передана лише тією мірою, якою вона становить соціальний досвід покоління, що її передає. Одним із компонентів соціального досвіду людства, який тісно пов'язаний з усіма видами діяльності членів суспільства і впливає на них, є досвід емоційно-ціннісного ставлення людей до світу й один до одного. Його зміст складають не лише емоційні реакції на певні об'єкти, а й сформована на цьому ґрунті здатність переживати різноманітні емоції, мати уяву про них, про їхню силу, здатність викликати в себе адекватні емоції, відгукуватися на відповідні емоції інших людей. Джерелом виникнення емоційної реакції є навколишній світ, його численні об'єкти, серед яких твори мистецтва. Світ людських почуттів у процесі пізнання дійсності буде збагачуватися та

удосконалюватися, удосконалюватися відповідно до розширення кола об'єктів дійсності, сприймання яких супроводжується емоційними реакціями та поширенням знань про ці об'єкти. Отже, відкриваючи для себе оточуючий світ, людина має працювати мозком і серцем, напружувати розум і почуття. У виникненні та прояві емоцій велике значення мають твори мистецтва, зокрема, твори літератури як надбання мовної культури суспільства.

Література здатна відображати дійсність за допомогою слова, викликаючи у свідомості певні образи. Пізнання світу через словесне мистецтво відбувається на засаді того, що слово відображає не лише конкретні об'єкти життя, які можна побачити, почути, а й переживання, прагнення, почуття і настрої.

Через слово духовно збагачена людина може досягнути багатогранності іншої особистості, складний світ її почуттів. Слово має величезну силу узагальнення і здатне передати найтонші емоції людини. Таким чином, виховання ставлення до літератури як до мистецтва слова, сприятиме вирішенню завдання всебічного розвитку підростаючого покоління взагалі. Як і будь-який вид мистецтва, література є засобом формування естетичного ставлення до навколишнього світу. Таке ставлення розвивається в людини протягом усього життя, проте не всі життєві періоди є рівноцінними для естетичного розвитку.

Звертаючись до слова, ми маємо на увазі красу і багатогранність його звучання, здатність виражати дух часу, виховувати любов до рідної землі, мови, культури, формувати у молоді світ образного мислення.

Сучасні українські вчені здійснюють підхід до вивчення літератури як засобу впливу на емоційну сферу читача. Кожний літературний твір, маючи певну систему засобів виразності, впливає на читачів по-різному, залежно від їх розумового розвитку, емоційного досвіду, психічного стану, настрою. Поглиблена робота над словом як виразним засобом літературного мистецтва сприятиме організації інтелектуальної діяльності студентів. Активізація розумової діяльності супроводжується емоційним напруженням, що також є важливим для естетичного розвитку студентів. Вони мають відчувати, переживати слово, а не просто фіксувати його, як зовнішню інформацію. Тільки у випадку внутрішнього відгуку на слово, останнє матиме вплив на почуття й емоційну сферу читача.

Отже, через художню літературу, а саме через літературне слово, можливо й необхідно здійснювати розвиток емоційно-чуттєвої сфери студентів, учити їх пояснювати людські почуття, уявляти особисті чесноти людини, її одухотвореність, розуміти природу почуттів, а через них – краще розумітися з іншими людьми, співчувати їм.

Таким чином, сьогодні освіта й виховання часто реалізуються як два незалежних один від одного процеси: пошук моделі нової школи, тобто нової системи освіти, і пошук системи естетичного виховання студентів. У зв'язку з цим одним з основних завдань української національної школи є формування естетичних інтересів, виховання духовної культури молоді, яка повинна вміти творчо мислити, оцінювати різні життєві ситуації, відповідально ставитись до себе і до результатів своєї праці, адже відомі літературні діячі, як Ліна Костенко, Іван Драч, лауреат Шевченківської премії, наш волинянин Євген Сверстюк наголошують на тому, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Досягнення цієї мети неможливе без створення у вищих навчальних закладах умов для самовизначення кожної молодої людини, усвідомлення нею себе як частини світу, як представника людства та своєї нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко З. М. Концепція літературної та народної мови Івана Франка крізь призму сучасних інноваційних технологій. Збірник наукових праць / Серія «Педагогічні науки». Вип. 1(3). – Кременець, 2010. – С. 139-142.
2. Дем'янчук О. Н., Кутузова Т. І., Петрович В. С. Проблеми художньо-естетичної освіти та виховання учнівської та студентської молоді в умовах національного відродження : Моногр. / О. Н. Дем'янчук, Т. І. Кутузова, В. С. Петрович. – Луцьк : Ред.-вид. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 128 с.
3. Короткий тлумачний словник української мови / Під ред. Д. Г. Гринчишина. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Рад. шк., 1988. – 320 с.
4. Пісні Шевченкового краю. Записи, впорядкування і примітки Олексі Ошуркевича. – Луцьк, 2006. – 484 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 360 с.

Рецензент: к. філ. н, проф. Янков А.В.